

УДК 339

РИНОК РІПАКУ: РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ**Л. Войнича**, к. е. н., доцент

ORCID ID: 0000-0002-8079-0289

А. Верзун, к. е. н., доцент

ORCID ID: 0000-0003-4078-237X

Львівський національний університет природокористування

J. Wojciechowska-Solis, Ph.D.

ORCID ID: 0000-0002-4634-0241

Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie

© Л. Войнича, А. Верзун, J. Wojciechowska-Solis, 2022

<https://doi.org/10.31734/agrarecon2022.03-04.021>**Войнича Л., Верзун А., Wojciechowska-Solis J. Ринок ріпаку: реалії сьогодення**

Подано результати дослідження стану ринку ріпаку, впливу повномасштабної агресії північного сусіда на його функціонування. Ринок ріпаку динамічно розвивається, а Україна займає на ньому позицію ключового гравця. Внутрішній ринок ріпаку щороку споживає 5-15 % виробленої вітчизняними товаровиробниками продукції, а отже, основними покупцями українського ріпаку та продуктів його переробки є країни Європи та Азії.

З'ясовано, що ріпак є експортно орієнтованим видом продукції вітчизняного аграрного сектору. Високі ціни на зовнішньому ринку створюють для українських аграріїв безпосередньо та держави загалом низку фінансових переваг: валютний ринок отримує значні валютні ін'єкції, що позитивно позначається на курсі національної валюти; державний та місцеві бюджети наповнюються податковими платежами за результатами діяльності виробників продукції, посередників тощо, безпосередні виробники ріпаку отримують реальні грошові надходження, які є передумовою повноцінного забезпечення процесу господарської діяльності у наступних виробничих періодах.

Встановлено, що ринок ріпаку зазнав незначного негативного впливу від воєнних дій. Обсяги реалізації культури на експорт у 2022/2023 маркетинговому році практично не знизились порівняно з аналогічними показниками попереднього маркетингового року. Навіть в умовах повномасштабної війни, завдяки сприятливій ринковій кон'юктурі на зовнішньому ринку ріпаку, домовленостям на найвищому рівні щодо функціонування «зернового коридору», санкціям проти російських товаровиробників, Україні вдалося зберегти своє місце серед найбільших експортерів ріпаку та в перспективі нарощувати обсяги виробництва, а отже, ефективно конкурувати на ринку ріпаку.

Ключові слова: ріпак, ринок ріпаку, форвардні ціни, валютна виручка, експортно орієнтована культура, насіння, олія, шрот.

Voynycha L., Verzun A., Wojciechowska-Solis J. Rapeseed market: current conditions

The results of the study of the rapeseed market and the impact of the full-scale aggression of the northern neighbor on its functioning are presented. The rapeseed market is developing dynamically, and Ukraine occupies the position of a key player on it. The domestic rapeseed market annually consumes 5-15% of the products produced by national producers, and therefore the countries of Europe and Asia are the main buyers of Ukrainian rapeseed and its products.

It is found that rapeseed is an export-oriented product of the national agricultural sector. High prices in the foreign market create a number of financial advantages for Ukrainian farmers directly and the state as a whole: the foreign exchange market receives significant foreign exchange injections, which positively affects the national currency exchange rate; state and local budgets are filled with tax payments based on the results of the activities of producers, intermediaries, etc., direct rapeseed producers receive real cash flows, which are a prerequisite for the full provision of economic activity in the next production periods.

It is established that the rapeseed market has experienced a slight negative impact from military actions. In 2022/2023, the volumes of rapeseed sales in export marketing year haven't almost decreased as compared to the same indicators of the previous marketing year. Even in the conditions of the full-scale war, due to favorable market conditions in the foreign rapeseed market, agreements at the highest level on the functioning of the «grain corridor», sanctions against Russian producers, Ukraine managed to maintain its position among the largest exporters of rapeseed and in the future will increase the production volumes, and therefore effectively compete in the rapeseed market.

Key words: rapeseed, rapeseed market, forward prices, foreign currency earnings, export-oriented crop, seeds, oil, meal.

Постановка проблеми. Аналізуючи світовий ринок рослинницької продукції, можна впевнено стверджувати, що найближчими роками перспективним залишиться виробництво олійних культур. За даними USDA світове виробництво олійних культур щороку зростає. За прогнозами світове виробництво олійних культур на жовтень 2022/23 МР становить 646,59 млн метричних тонн. У 2021/2022 МР цей показник становив 604,61 млн метричних тонн, тобто майже на 42 млн метричних тонн менше. Олійні культури забезпечують роботу як харчової, так і переробної промисловості – на технічні цілі, наприклад, виробництво біодизеля (Oilseeds, 2022).

До олійних культур, зокрема ріпаку, останнім часом прикуто пильну увагу. Ріпак – важлива як технічна, так і олійна культура. Він, з одного боку, є потужним джерелом рослинної олії, використовуваним у багатьох галузях промисловості, а з іншого – це цінний корм для худоби. У структурі світового виробництва олійних культур ріпак посідає друге місце, поступаючись лише сої (частка ріпаку становить близько 13 %).

Російське вторгнення в Україну спричинило низку проблем, які суттєво позначились на світовому ринку олійних культур, зокрема ріпаку, а це, у свою чергу, потребує окремого розгляду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку ринку ріпаку вузько-спеціалізоване. Серед науковців, які його вивчають, можна виокремити Чехова С. (2015), Маслака О. (2011), Саблука П., Олійника В., Стельмашука А., Маланчук Л. (2008). Науковці характеризують особливості та тенденції розвитку ринку ріпаку в мирний для України як одного з провідних учасників світового ринку ріпаку, час. Динамічні зміни, які відбулись в Україні, потребують продовження досліджень, з урахуванням сучасних умов.

Сучасні технології спростили доступ до аналітичних матеріалів різноманітних інформаційно-аналітичних агентств, зокрема superagronom.com (2022), Агробізнес сьогодні (2022), Landlord (2022) тощо. Ці інформаційні ресурси створюють можливість практично в режимі реального часу отримувати найсучаснішу інформацію щодо тенденцій та змін на ринку вітчизняної аграрної продукції, зокрема ріпаку.

Постановка завдання. Наше завдання – характеристика сучасних тенденцій розвитку ринку ріпаку в Україні та світі в умовах воєнного стану.

Методика дослідження та матеріали. Теоретико-методологічною основою дослі-

дження є сукупність методів наукового пізнання механізму розвитку та регулювання ринку ріпаку. Для досягнення поставлених завдань використовували такі методи наукових досліджень: вимірювання, порівняння, спостереження, аналіз та синтез. У дослідженні послуговувалися офіційними матеріалами Державної служби статистики України, а також аналітичними матеріалами аграрних інтернет-порталів.

Виклад основного матеріалу. Насіння ріпаку характерне широким спектром використання. Воно слугує як джерелом досить дешевої олії, так і сировиною для виробництва екологічно чистого пального – біодизеля. Перспективи вирощування ріпаку в Україні чітко корелюються з попитом на насіння культури на внутрішньому та, значною мірою, на зовнішньому ринку. Обираючи олійну культуру для вирощування, товаровиробники спираються на можливість зростання урожайності культури, потенційних площ посіву, валових зборів та розвитку переробної галузі. Серед олійних культур, спроможних значною мірою задовольнити такі вимоги, є ріпак.

Як стверджує Куць Т., протягом останніх років в Україні спостерігаються певні коливання обсягів виробництва культури. Вони зростають за рахунок розширення площ посіву. Урожайність переважно залежить від природно-кліматичних умов, тобто нарощування обсягів здійснюється екстенсивним шляхом. У структурі виробників ріпаку значних змін не спостерігають. Його вирощують зокрема сільськогосподарські підприємства, де посівні площі ріпаку становлять 98 %. Хоча ріпак вирощують в усіх областях України, сільськогосподарські підприємства західних та центрально-південних областей мають більш сприятливі природно-кліматичні умови для цього. Крім того, технологічний рівень виробництва цих регіонів вищий, що й обумовлює вищу урожайність культури (Куць, 2015).

Протягом останніх років окреслилась чітка тенденція переходу від екстенсивного до інтенсивного способу виробництва, на що вказує зростання урожайності ріпаку. Середня врожайність коливається в межах 1,95–2,1 т/га, хоча в підприємствах, наприклад, Вінницької, Тернопільської, Львівської областей, урожайність перевищує 3,4 т/га.

Аналізуючи тенденцію виробництва ріпаку в Україні (рис. 1), можна зауважити, що ще тридцять років тому культури практично не було у структурі посівних площ. Посівна площа ріпаку у 90-х роках минулого століття не перевищувала 6 тис. га і за врожайності 1,5 т/га це дало змогу отримувати мізерні 6-7 тис. т насіння. Протягом періоду незалежності ріпак посів чільне місце у структурі виробництва продукції сільського господарства. На це передусім вплинула ринкова кон'юнктура, яка склалась чи не найкращим чином для виробників цього виду продукції. Відтак посівні площі зросли у десятки разів, а врожайність – на понад 50 %. Це дозволило отримувати великі обсяги виробленої продукції та експортувати велику її частку. Натомість аграрні товаровиробники отримували валютну виручку, а отже, і фінансові ресурси для забезпечення безперервного процесу виробництва.

Показовий факт, що валовий збір ріпаку лише в Одеській області перевищує валовий збір культури у Луганській, Донецькій, Харківській, Чернівецькій, Полтавській, Черкаській, Івано-Франківській та Кіровоградській областях загалом. У 2021 р. аграрії Дніпропетровської, Вінницької, Херсонської, Тернопільської, Хмельницької та Одеської областей разом забезпечили понад 50 % валового збору насіння ріпаку в Україні.

Значні обсяги виробництва ріпаку в Україні та певна стагнація споживання на внутрішньому ринку передбачають реалізацію цього виду продукції на зовнішньому ринку.

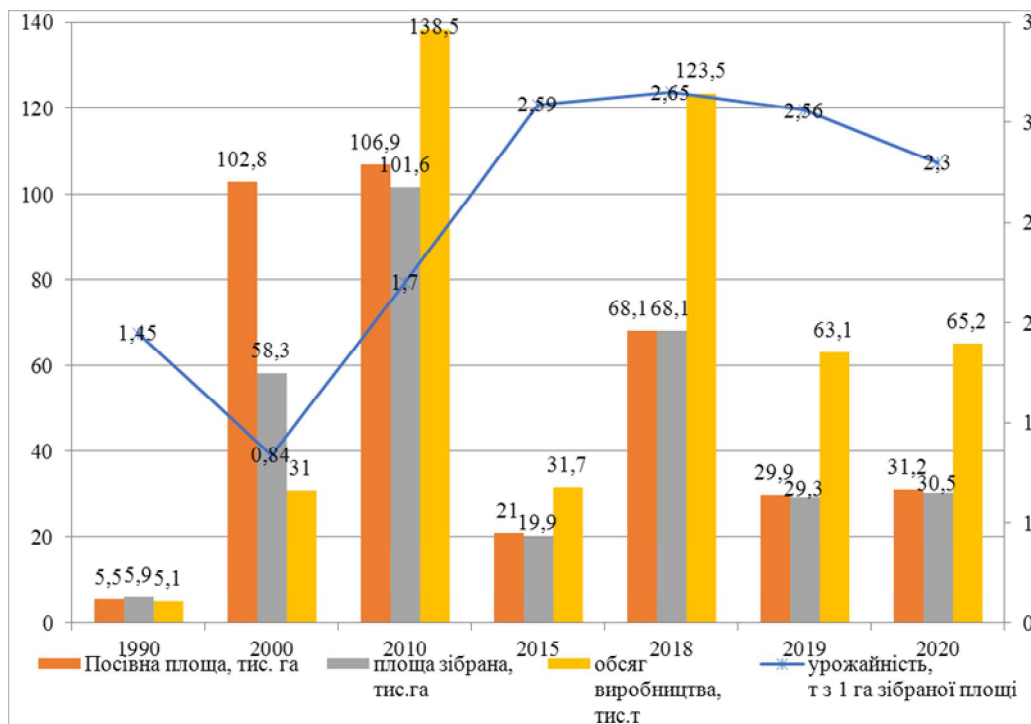

Рис. 1. Розвиток виробництва ріпаку в Україні*

*Побудовано авторами (Сільське господарство України, 2021)

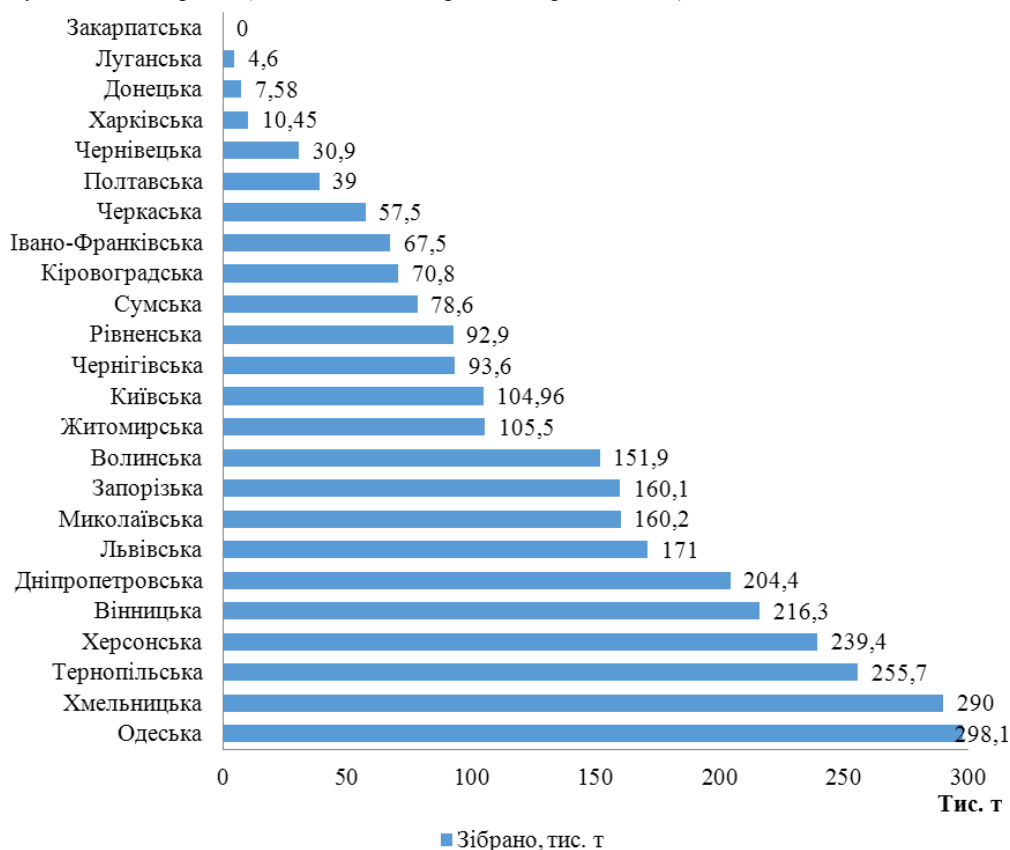

Рис. 2. Валовий збір ріпаку в Україні у 2021 році*

*Побудовано авторами (Сільське господарство України, 2021)

Киричок С., аналітик ІА «АПК-Інформ», зауважує, що ключовий ринок збуту для України – країни ЄС. За підсумками перших трьох місяців 2021/22 МР на ЄС припало 72 % із загального обсягу відвантажень. Однак у кількісному вираженні відбувся спад: відвантаження в цьому напрямі скоротилися на 19 % – до 1,23 млн тонн, що стало мінімальним показником для заданого періоду за останні п'ять сезонів. Така ситуація зумовлена передусім тим, що врожай ріпаку в ЄС у 2021 р. очікується дещо вищим за попередній. Згідно з останнім звітом Oil World, валовий збір культури у країнах ЄС становитиме 17,45 млн тонн (+3%).

Як наслідок, імпорт ріпаку країнами ЄС 2021/2022 МР, найімовірніше, знизиться (-22 % – за даними Oil World і -17 % – за даними USDA). Згідно з даними Єврокомісії, 59 % у загальному обсязі імпорту культури країнами ЄС за підсумками липня-вересня 2021/22 МР – це український ріпак (34 % за підсумками сезону-2020/21) і 28 % – австралійська канола. Тобто скорочення імпорту до ЄС, найімовірніше, відбудеться на тлі зниження експортних відвантажень канולי з Канади. Не виключено можливість незначної компенсації завдяки збільшенню врожаю та експорту канולי з Австралії (+12 % і +31 % загалом у сезоні-2021/22 відповідно – дані АВАРЕС). На тлі ситуації, що склалася з пропозицією ріпаку/канולי на світовому ринку, попит на українському експортному ринку ріпаку залишається підвищеним і спостерігається з боку країн, які тривалий період не закуповували олію в Україні. На другому та третьому рядках рейтингу імпортерів українського ріпаку поточного сезону Пакистан (частка 16 % за підсумками липня-вересня) і ОАЕ (4 %). Для України такі ринки не нові, проте відвантаження в цих напрямках

здійснювалися досить давно і, як правило, мали епізодичний характер (Киричок, 2021).

За даними USDA, найбільшими виробниками насіння ріпаку протягом трьох останніх маркетингових років є Канада, Китай, ЄС та Індія (табл.).

Частка цих країн у світовій структурі виробництва насіння ріпаку коливається в межах 76,2–79,5 %. Водночас суттєво відрізняється структура імпорту та експорту насіння ріпаку. Такі країни як Китай, Індія та Японія не експортують насіння ріпаку взагалі, але при цьому імпортують його. Суттєві обсяги імпорту насіння ріпаку притаманні для ЄС, Японії та Китаю. Це характерно значними обсягами внутрішнього споживання. Наприклад, середній обсяг внутрішнього споживання насіння ріпаку протягом останніх трьох маркетингових років у ЄС перевищує обсяги виробництва у ЄС в 1,3 рази, що зумовлює покриття додаткових потреб за рахунок імпорту з інших країн. Українські товаровиробники ріпаку через географічну близькість до ЄС мають суттєві конкурентні переваги та реалізують значні обсяги насіння ріпаку саме до ЄС.

Водночас необхідно зауважити, що вітчизняні товаровиробники мають змогу експортувати до економічно розвинутих країн не тільки насіння ріпаку, а й продукти його переробки – олію та шрот.

Аналітики вказують на те, що попит на ріпакову олію та шрот буде зростати, а це – передумова розвитку переробної галузі в Україні. Зрозуміло, що експорт продуктів переробки вигідний не тільки для товаровиробника, а й для держави, оскільки розвиваються суміжні галузі, що позитивно позначається на великій кількості показників: приріст ВВП, скорочення безробіття, зростання доходів бюджету тощо.

**Обсяги виробництва і споживання ріпаку та продуктів його переробки
(тис. метричних т)***

Країна	Шрот ріпаковий			Ріпакова олія			Насіння ріпаку		
	Маркетинговий рік								
	2020/21	2021/22	2022/23	2020/21	2021/22	2022/23	2020/21	2021/22	2022/23
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Виробництво									
Китай	9,442	9,678	9,678	6,24	6,396	6,396	14,049	14,714	14,7
Індія	4,478	5,88	5,95	2,854	3,745	3,8	8,5	11	11
Канада	5,936	5,092	5,712	4,528	3,573	4,437	19,485	13,757	19,5
Японія	1,319	1,215	1,31	1,03	950	1,02	4	4	4
ЄС	12,711	12,426	13,452	9,366	9,156	9,912	16,732	17,216	19,5
Інші країни	7,215	7,521	8,735	5,096	5,25	6,16	15,081	17,166	20,112
Всього	41,101	41,812	44,837	29,114	29,07	31,725	73,851	73,857	84,816
Імпорт									
Китай	1,967	2,225	2	2,365	973	2,42	2,795	1,657	2,5
Індія	0	0	0	25	40	25	0	0	0
Канада	9	11	8	19	19	20	125	105	125
Японія	5	5	5	16	33	20	2,421	2,17	2,375
ЄС	467	575	500	314	593	400	5,797	5,571	5,3
Інші країни	5,851	4,773	5,503	3,58	3,45	3,635	5,524	4,672	6,215
Всього	8,299	7,589	8,016	6,319	5,108	6,52	16,662	14,175	16,515
Експорт									
Китай	5	11	10	2	3	3	0	0	0
Індія	1,032	1,25	1	7	6	7	0	0	0
Канада	5,261	4,395	5,05	3,448	2,554	3,35	10,589	5,268	7,95

Продовження таблиці

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Японія	0	10	0	5	7	2	0	0	0
ЄС	750	709	700	722	337	850	173	425	400
Інші країни	1,174	1,26	1,571	2,227	2,349	2,697	7,344	8,968	9,409
Всього	8,222	7,635	8,331	6,411	5,256	6,909	18,106	14,661	17,759
Внутрішнє споживання									
Китай	11,404	11,892	11,668	8,15	8	8,5	16,5	16,848	16,85
Індія	3,6	4,5	4,95	2,718	3,7	3,97	8,4	10,85	11,05
Канада	655	650	665	1,005	1,025	1,08	10,702	9,495	10,5
Японія	1,315	1,25	1,3	1,05	990	1,03	2,375	2,185	2,355
ЄС	12,55	12,3	13,1	9,125	9,2	9,3	22,825	22,35	24,225
Інші країни	11,809	11,077	12,525	6,408	6,44	6,979	12,916	13,539	15,788
Всього	41,333	41,669	44,208	28,456	29,355	30,859	73,718	75,267	80,768

*Джерело: *Oilseeds: World Markets and Trade, 2022*

Як зауважує Куць Т., поточний попит на використання ріпакової олії для виробництва біодизеля розширив потенціал світових, передусім європейських, насінневих ринків ріпаку та ріпакової олії. З 2005 р. нехарчове використання ріпакової олії стало важливішим за харчове (Куць, 2015).

Стрімке нарощування обсягів виробництва ріпаку в Україні відбулося саме під впливом значного попиту на зовнішньому ринку. І хоча функціонування стабільного ринку сировини створює передумови для збільшення обсягів переробки і споживання, вітчизняна продукція ріпаківництва залишається експортно орієнтованою.

Зрозуміло, що в умовах сьогодення будь-які прогнози є досить невдячною справою. Внаслідок війни порушено напрацьовані логістичні схеми, що суттєво ускладнює

експорт вітчизняної аграрної продукції. Ріпак – експортно орієнтована культура, яка забезпечує суттєві надходження валютної виручки (рис. 3).

На експорт спрямовується 85–95 % насіння ріпаку за рахунок високої ціни на зовнішніх ринках. Аналітики стверджують, що за перші три місяці 2022/2023 МР було експортовано близько 2,3 млн т ріпаку. Форвардні ціна на ріпак коливаються в межах 620 дол. США/т, що гарантує достатньо високу прибутковість для товаровиробників.

На таку ситуацію миттєво зреагував аграрний комітет ВРУ, який ініціював питання безперешкодного експорту ріпаку до ЄС. Як зазначає народний депутат України Іван Чайківський, «Сьогодні дуже важливо в стислий термін експортувати ріпак до ЄС. Це

дасть змогу українським аграріям отримати фінансовий ресурс, який зараз украї потрібен для осінньої посівної кампанії під уро- жай 2023 р.» За словами депутата, на тлі за-

борони експорту з росії, на український ріпак сьогодні чекають Німеччина, Франція, Руму- нія та інші європейські країни (Маковей, 2022).

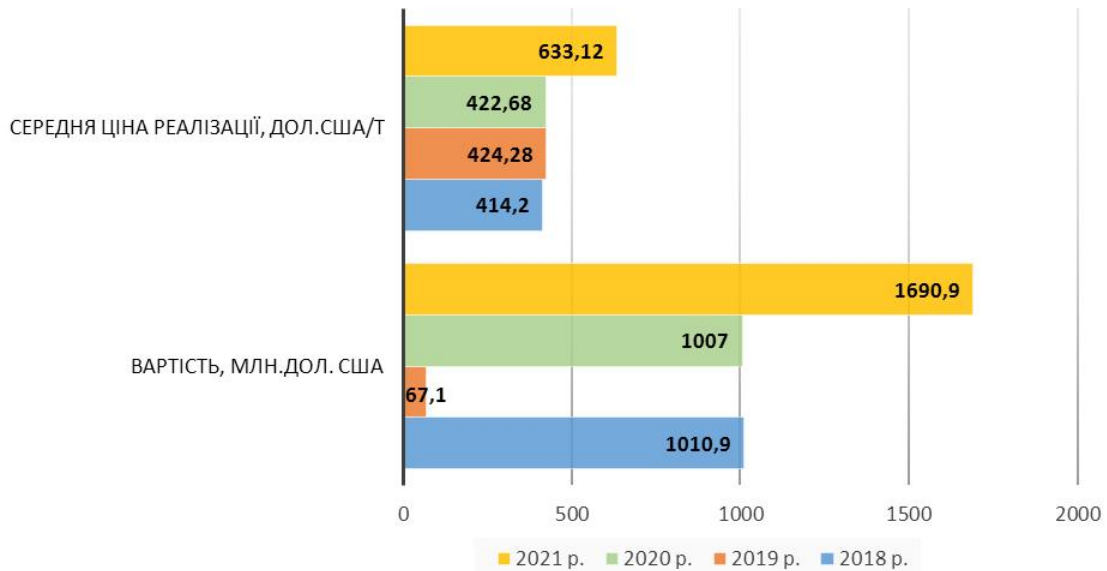

Рис. 3. Фінансові показники реалізації Україною ріпаку на експорт*
* Побудовано авторами (Керсанюк, 2022)

Висновки. Результати проведеного до- слідження дозволяють дійти однозначного висновку, що ріпак за всіма показниками є надзвичайно цікавою та важливою для вітчизняного аграрного сектору та країни загалом культурою. Стабільно високий попит на на- сіння ріпаку та продукти його переробки гарантує вітчизняним аграріям стабільні грошові надходження, зайнятість для сільсь-

кого населення, а державі – можливість впливу на валютний ринок тощо. Водночас українським товаровиробникам доцільно сконцентруватись на переробці насіння ріпа- ку, тобто виготовленні та реалізації продук- ції з додатковою доданою вартістю, а держа- ві, у свою чергу, використати власні регуля- торні можливості для стимулювання глибо- кої переробки насіння ріпаку.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

Експерти назвали ризики для ринку ріпаку у воєнному сезоні, 2022 [online] Доступно: <https://superagronom.com/news/15671-eksperti-nazvali-riziki-dlya-rinku-ripaku-u-voennyomu-sezoni> [Дата звернення 15 жовтня 2022].

Керсанюк, Ю., 2022. Глобальний і внутрішній ринки ріпаку [online] Доступно: <http://agro-business.com.ua/agro/ekonomichnyi-hektar/item/24923-hlobalnyi-i-vnutrishnii-rynky-ripaku.html> [Дата звернення 02 жовтня 2022].

Киричок, С., 2021. Український ринок ріпаку: високий світовий попит формує нові тор- гові потоки [online] Доступно: <https://www.apk-inform.com/uk/exclusive/topic/1522808> [Дата зве- рнення 03 жовтня 2022].

Куць, Т., 2015. Аналіз поточної кон'юнктури ринку ріпаку в Україні. *Молодий вчений*, 2 (17), с. 1168–1171.

Маковей, Ю., 2022. *В Україні пропонують забезпечити безперешкодний експорт ріпаку* [online] Доступно: <https://kurkul.com/news/31254-v-ukrayini-proponuyut-zaprovaditi-bezpereshkodniy-eksport-ripaku> [Дата звернення 18 жовтня 2022].

Маслак, О., 2011. Ринок ріпаку: попит перевищує пропозицію. *Агробізнес сьогодні*, 15–16 (215), с. 28–32.

Саблук, П. Т., Олійник, В. М., Стельмашук, А. М. та Маланчук, Л. М., 2008. Ріпак – ефективна сировина для виробництва біодизеля: науково-практичне видання. Тернопіль: Добрі справи.

Статистичний збірник «Сільське господарство України», 2021. Державна служба статистики України, 2022 [online] Доступно: <http://www.ukrstat.gov.ua> [Дата звернення 15 жовтня 2022].

Форвардні ціни на ріпак в Україні сягнули позначки \$620/т, 2022 [online] Доступно: <https://landlord.ua/news/forvardni-tsiny-na-ripak-v-ukraini-siahnuly-poznachky-620-t/> [Дата звернення 14 жовтня 2022].

Чехов, С. А., 2015. Ринок ріпаку в Україні. *Продуктивність агропромислового виробництва: економічні науки*, 27, с. 77–83.

Oilseeds: World Markets and Trade, 2022 [online] Available at: <https://apps.fas.usda.gov/psdonline/circulars/oilseeds.pdf> [Accessed 14 October 2022].

Стаття надійшла 08.11.2022

